

REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL PROVOCĂRILOR ȘI RISCURILOR ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII INFORMAȚIONALE

PUTINĂ Natalia,

Doctor, conferențiară universitară

Universitatea de Stat din Moldova

Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative,

Departamentul Științe Politice și Administrative

CZU: 327.57:070.16:004.738.5(478) <https://doi.org/10.5281/zenodo.7528709>

SUMMARY

The importance of securing information stems from the internal and external aspects of national security and is intended to protect the security of the information space, the country's cultural heritage, but also special information, which make up state and professional secrets. In a broader sense, it means suppressing the unfavorable effects of information-propaganda influence on the citizens of one or another state, related to the spread of ideas hostile to state interests, traditions of national culture, identity and legal order. The lack of protection capabilities against misinformation is largely affected by the exercise of human rights and fundamental freedoms through online platforms. In these conditions, the adjustment of the national legal framework to the European standards on the dimension of respect for human rights in the information space is an indisputable priority for the Republic of Moldova.

The paper analyzes many aspects of information space security as an important element of state security. Information security means ensuring the information space and involves the information-technological component in addition to the information-psychological one. Foreign influence on public opinion and mentality could be achieved using many effective methods. The manipulation of public opinion through the control of national media as well as through the rebroadcasting of foreign channels on the national territory can be applied. The correct regulation of the functioning of the media, according to national interests, is closely linked and depends organically on the intensity of the spread of the information globalization process, as well as on the level of the media culture of the population.

Contextul internațional și regional de securitate informațională

Actualul mediu internațional de securitate se caracterizează prin efectele globalizării și a creșterii interdependenței actorilor internaționali, în consecință producându-se estomparea delimitărilor clare între dimensiunile externă și internă, militară și non-militară. Acțiunile întreprinse de anumite state, care depășesc cadrul dreptului internațional sau denotă o abordare selectivă a acestuia, determină implicații negative asupra sistemului de cooperare internațională, subminează standardele coexistenței pașnice. Totodată, dezvoltarea tehnologiilor informațio-

nale și de comunicații a generat fenomene noi precum: *crima cibernetică, terorismul cibernetic, spionajul cibernetic, atacurile cibernetic transfrontaliere asupra sistemelor informaționale*. Aceasta perturbă funcționarea instituțiilor statelor și a societății, iar agresiunea militară a Rusiei asupra Ucrainei poartă un impact major asupra securității umane, informaționale, sociale, economice, energetice, alimentare etc. în Europa și în lume, iar în particular în Republica Moldova.

Spațiul informațional a devenit un domeniu vital de activitate pentru stat, economie, știință, societate și individ, un spațiu nou de reglementare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, cu implicare directă și indirectă asupra mecanismelor de asigurare a politicilor de securitate și apărare națională într-o societate democratică [10].

Securitatea informațională este un subiect de interes pentru autoritățile moldovenești deoarece guvernul a devenit semnatar al Acordului de Asociere cu UE la 27 iunie 2014 și și-a exprimat voința suverană de a începe procesul legal de aproximare europeană. Această dinamică geopolitică a contribuit la confruntarea Est-Vest, așa cum se reflectă în politica, politicile și normele sociale ale Republicii Moldova care au exploatat vulnerabilitățile sociale, politice și economice ale țării. Libertatea de exprimare și libertatea mass-media au devenit, de asemenea, vulnerabile, deoarece actorii geopolitici au exploatat spațiul informațional ca fiind cel mai simplu și mai eficient mod de a proiecta puterea soft și de a influența opinia publică și dezbateră. În plus, actorii autohtoni care facilitează consolidarea statutului Republicii Moldova ca „stat capturat” au pus în pericol spațiul informațional. Drept urmare, atât actorii autohtoni, cât și cei străini au acționat pentru a limita libertatea de exprimare și pluralismul mass-media[15,3].

Acțiunile de propagandă și dezinformare afectează echilibrul societății Republicii Moldova, influențează rezultatele alegerilor, fragmentează societatea din punct de vedere etnic, lingvistic și politic. Problema legislația defectuoasă în domeniul mass-media, care permite admiterea tuturor acestor fenomene nocive, precum și lipsa de supraveghere și analiză permanentă a spațiului virtual mass-media, prin incapacitatea aurotității nemijlocit responsabile de monitoringul și controlul mass-media - a Consiliului Audiovizualului. Gravitarea problemei este alimentată și de lipsa experților în domenii de nișă pentru aprecierea obiectivă a proceselor și fenomenelor mediatice, iar birourile de presă au devenit un impediment pentru jurnaliști de a accede la informație din prima sursă. Așa fenomene grave, precum afilierea politică a surselor mass-media și partizanatul politic al jurnaliștilor, verificarea insuficientă a faptelor, acuratețea expunerii textului jurnalistic și vocabularul utilizat etc. reprezintă doar o parte din problemele complexe cu care se confruntă spațiul informațional din Republica Moldova.

Așadar, spațiul informațional public din Republica Moldova se confruntă cu elemente de război hibrid, precum mercenariatul în presă, crearea de portaluri de știri false, fake-news-uri, atacuri directe la persoane, utilizarea diferitor rezultate

ale sondajelor cu scopul de a distorsiona și manipula opinia publică - acțiuni care determină formarea reprezentărilor eronate și distorsionate ale membrilor societății, devenind tot mai manipulabili, vulnerabili și dezinformați [16, 29].

Reziliența guvernului la amenințările și războaiele hibride.

Republica Moldova se află într-o perioadă de nesiguranță generală în ceea ce privește securitatea țării. Evoluțiile sociale, economice, politice și militare care au loc pe plan național, regional și global au o influență profundă asupra nivelului de securitate și bunăstare al țării, dar și al cetățenilor. Pe lângă interesele geopolitice, acum, acestei probleme i se mai adaugă nesiguranța generată de pandemia mondială de COVID-19, precum și nesiguranța spațiului cibernetic. La moment există o tendință majoră ca țările lumii să se alieze pentru a asigura securitatea cibernetică. După noi tendința este una sănătoasă atât timp cât acest fel de amenințări sunt prezente în fiecare dintre națiuni. Comunul acord de a descuraja atacurile cibernetică reprezintă o forță de neînvinc. Ca urmare a acaparării serviciilor financiare, de informare, de socializare, de educație ș.a., internetul devine cea mai importantă componentă a infrastructurii critice (IC), fapt ce face din securizarea sectorului IT o prioritate de bază privind securitatea multor state ale lumii. În ceea ce privește gestionarea amenințărilor cibernetică, acestea tind să treacă cât mai mult din zona militară către cea de intelligence.

Securitatea informațională înseamnă asigurarea spațiului informațional și implică componenta informațional-tehnologică pe lângă cea informațional-psihologică. Influența străină asupra opiniei și mentalității publice ar putea fi realizat folosind multe metode eficiente. Se poate aplica manipularea opiniei publice prin controlul mass-media naționale precum și prin redifuzarea canalelor străine pe teritoriul național. Reglementarea corectă a funcționării mass-media, conform interesele naționale, este strâns legată și depinde organic de intensitatea răspândirii procesului de globalizare informațională, precum și de nivelul culturii mediatice a populație [10;11].

Pentru a face față riscurilor de orice tip (convenționale, cibernetică economico-financiare, hibride sau celor asociate pandemiilor etc) este necesară dezvoltarea capacităților de reziliență care să asigure un cadru de dezvoltare a democrației participative. Situarea geografică a Republicii Moldova la interferența replierilor geostrategice face acest spațiu extrem de vulnerabil la amenințările și războaiele de tip hibrid, declanșate în regiune. Puterea și diversitatea amenințărilor și războaielor hibride continua să crească, reprezentând o provocare de securitate. Guvernele moldovenești deja se confruntă cu amenințări hibride, precum lupta pentru influența economică și controlul asupra infrastructurilor critice, monopolizarea infrastructurii de comunicare, atacuri cibernetică, manipularea opiniei publice prin sursele mass-media, modelarea gândirii prin social-media etc. Periclitarea ordinii mondiale a securității este încălcată, punând sub amenințare echilibrul

securității naționale. Crizele de ordin intern și extern periclitează stabilitatea și siguranța vieții cetățenilor [16].

Așa cum am văzut, dinamica mediului de securitate se schimbă și, dacă până nu demult, elemente ce țineau de amenințările militare erau tratate ca atare, infuzia acestor elemente în zona civilă poate fi datorată războiului hibrid și amenințărilor pe care le generează. Astfel, definirea și oferirea unor concepte operaționale care să clarifice rolul și însemnătatea războiului informațional și a operațiunilor informaționale, împreună cu componentele sale, devin esențiale. Având în vedere contextul actual, în care confruntările din mediul informațional nu mai fac distincția dintre starea de pace și război, devine imperios ca statele să își clarifice conceptele și să își dezvolte propriile strategii și arme informaționale – la fel ca în cazul armamentelor și doctrinelor convenționale –, prin care să obțină avantaje, să se protejeze sau să limiteze oportunitățile adversarului.

În spiritul recunoașterii tendinței globale de reglementare a securității informaționale, Republica Moldova a introdus conceptul de securitate informațională în politica sa de securitate națională pentru perioada 2017-2018 [11]. În principala sa politică strategică de securitate, securitatea informațională este definită ca: „starea de protecție a resurselor informaționale, a persoanei, a societății și a statului, inclusiv prezența unui ansamblu de măsuri pentru asigurarea protecției persoanei, a societății și a statului de eventuale tentative de dezinformare și/sau de informare manipulatorie din exterior și pentru neadmiterea agresiunii mediatice îndreptate împotriva Republicii Moldova” [10]. Această definiție subliniază spațiul media ca element definitoriu al stării și ca spațiu în care apar atacuri informaționale. Mai mult, factorii de decizie au declarat că protejarea spațiului mediatic este crucial atât pentru securitatea națională, cât și pentru securitatea umană, întrucât este esențială pentru libertatea accesului la informații, formarea de opinii, dezvoltarea unor narațiuni naționale, organizarea de dezbateri naționale și modelarea dialogului social. Drept urmare, mass-media este una din primele ținte ale amenințărilor hibride care amenință libertatea de exprimare și dreptul la informație [15].

Concepția securității informaționale a Republicii Moldova (în continuare – Concepție), aprobată prin Legea nr. 299/2017, reprezintă documentul de bază pentru elaborarea Strategiei securității informaționale a Republicii Moldova pentru anii 2019–2024 (în continuare – Strategie) și documentul de politici ce integrează domeniile centrale și asociate spațiului informațional, ce oferă noțiuni, definește principiile de organizare la nivel de stat, societate și persoană, precum și detaliază metodele juridice, tehnico-organizatorice, economice și contrainformative pentru asigurarea securității informaționale a Republicii Moldova [11].

În cadrul societății informaționale, a estima puterea și viabilitatea sistemului de securitate națională fără a lua în considerare sistemele informaționale și modul de gestionare a informației (colectarea, protecția, transportul, managementul și

îngrădirea accesului la informație) reprezintă un risc major, deoarece centrul de greutate al acțiunilor tinde să se deplaseze dinspre dimensiunea materială spre cea informațională. Pe de o parte, utilizarea tehnologiei informației oferă o creștere semnificativă a puterii și a viabilității sistemului de securitate națională, iar pe de altă parte, reprezintă un factor de risc în situația neprotejării infrastructurii informaționale.

În aceste condiții, Legea nr. 299/2017 privind aprobarea Concepției securității informaționale a Republicii Moldova poate fi considerată un punct de pornire pentru consolidarea protejării intereselor persoanelor, ale societății și ale statului în domeniul informațional, pentru prevenirea și contracararea amenințărilor complexe și persistente la adresa securității informaționale, a obiectivelor vitale și de importanță strategică pentru securitatea națională, pentru asigurarea protecției informației atribuite la secret de stat, pentru prevenirea și combaterea criminalității informatice [11].

Pentru fortificarea sistemului de securitate a țării, începând cu anul 2014, în Republica Moldova a fost instituită ”Inițiativa de consolidare a capacității de apărare și securitate conexă (DCBI)”. Aceasta vine să consolideze angajamentul NATO față de parteneri și ajută la stabilitatea proiectelor, oferind sprijin națiunilor care solicită de la NATO asistență pentru capacitățile de apărare. Potrivit Elenei Mârzac, directoarea executivă a Centrului de Informare și Documentare privind NATO, pachetul DCBI răspunde la solicitarea Guvernului de ajutor în procesul de transformare a apărării, de întărire și modernizare a forțelor armate ale Republicii Moldova și de reformare a structurilor sale naționale de securitate. Altfel spus, DCBI a apărut din necesitatea de a oferi rapid asistența din partea NATO către partenerii săi [4].

Potrivit Raportului anual cu privire la monitorizarea evoluției societății informaționale la nivel mondial „*Measuring the Information Society 2017*”, lansat de Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor, Republica Moldova este plasată pe locul 59 din 176 de state incluse în clasament. La nivel european, Republica Moldova a avansat față de media globală și din regiune, fiind printre primele 10 state cu cele mai dinamice evoluții la nivel mondial¹. Sunt implementate sau în proces continuu de dezvoltare peste 21 de programe și proiecte on-line de infrastructură și servicii publice digitale, lansate strategii sectoriale în domeniul tehnologiei informației și politici de modernizare tehnologică a guvernării[10;13].

Mass-media și securitatea informațională - riscuri și vulnerabilități

Mass-media din Moldova, în special mass-media online și rețelele sociale, joacă un rol important în construcția de narațiuni și în difuzarea informațiilor. Prin urmare, trebuie considerată o parte esențială a securității naționale. Diferențele de locație, demografie și preferințe geopolitice ar trebui luate în con-

siderare atunci când analizăm narațiunile și atunci când construim politici de securitate informațională care afectează publicul Republicii Moldova. Politizarea instituțiilor media, lipsa mass-media independente, efectele copleșitoare ale rețelelor sociale, noile posibilități pe care le oferă internetul și scăderea nivelelor de profesionalism și etică jurnalistică sunt factori care periclitează libertatea de exprimare și securitatea informațională. Necesitatea de a combate în spațiul online activitățile neautentice, conturile false și conținutul ilegal online perpetuat prin intermediul rețelelor online și sociale, într-un mod care susține respectarea standardelor internaționale de libertate a exprimării, rămâne o provocare în perioadele electorale. Stabilirea cooperării între autoritățile naționale, organizațiile internaționale și instituțiile comunitare pentru a găsi soluții este esențială, având în vedere contextul globalizării și provocările comune cu care se confruntă spațiile digitale [15].

În raport cu Republica Moldova, influența propagandei rusești și efectele acesteia asupra consumatorilor de produse media este foarte mare și sensibilă la preferințele și percepțiile populației, mai ales în perioadele de importanță majoră pentru viitorul Republicii Moldova, precum campaniile electorale, vectorul european al țării, problema transnistreană etc. Este de remarcat faptul că propaganda rusă nu se limitează la granițele UE și NATO, ci privește întreaga lume, ceea ce presupune un război informațional declanșat de Federația Rusă [3, 6]. Atât pe spațiul informațional al Republicii Moldova, cât și al lumii, propaganda rusă aplică conceptul de „soft power”. Conceptul de soft power este inclus în „Conceptul pentru politica externă a Federației Ruse” și este corelat cu războiul informațional, diplomația publică și cultivarea internațională a imaginii Rusiei [12], realizată prin diverse „mișcări politice loiale special create”, ONG-uri, „schimburi culturale”, „expresii de opinii” (de fapt dezinformare), cultivarea conceptului de patriotism și autoidentificare socială prin utilizarea factorului religios [12, 87]. Pe Internet, sunt create portaluri și „birouri de troli” (Agenția de Cercetare pe Internet / Агентство Интернет Исследований Agenția de Cercetare pe Internet din Sankt-Peterburg, condusă de Evgeniy Prigojin, bucătarul apropiat și personal al lui Vladimir Putin) care induc opiniile Kremlinului publicului-țintă. Potrivit unui raport al echipei speciale anti-dezinformare a UE [6], unele afirmații false vin de la forțe politice specifice, precum China și Rusia. În aceste cazuri, obiectivul este politic: acela de a submina influența/stabilitatea unor state (inclusiv UE) sau de a declanșa schimbări politice [14].

În ce privește platformele media digitale, *Codul Serviciilor Media Audiovizuale* din Moldova, revizuit în 2018, a introdus în premieră reglementări specifice care vizează instituțiile media cu resurse online. În ciuda acestui pas important, mediul informațional online nu este încă reglementat în Republica Moldova, în parte, deoarece a devenit mult mai influent decât mass-media tradițională. Sursele de informații online care nu se definesc de obicei ca surse media, cum ar fi

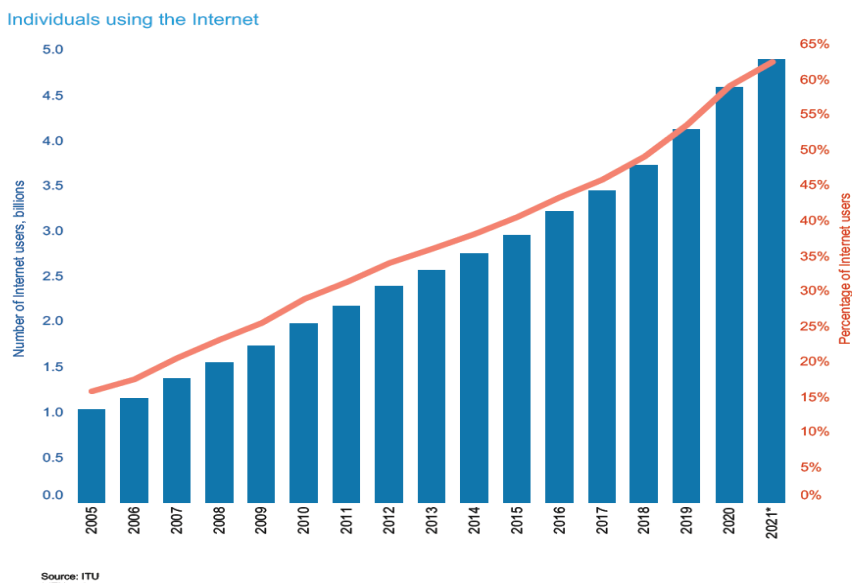
platformele sociale, sunt unele din principalele surse de dezinformare. Această lipsă de reglementare contribuie la propagandă răspândită, dezinformare, știri false și discursuri de ură care încalcă drepturile fundamentale ale omului. Acest lucru dăunează în cele din urmă libertății de exprimare și inhibă pluralismul de opinie [5].

Chiar dacă nu există o definiție clară a mass-media online în legislația Republicii Moldova, Comisia Electorală Centrală (CEC) a introdus recent mai multe cerințe referitoare la media online în ultimele alegeri locale (octombrie 2019) . Un regulament stipulează că toți organizatorii de dezbateri electorale în spațiile digitale sunt obligați să aplice aceleași reguli de dezbatere ca și furnizorii de media autorizați. Documentul reglementează, de asemenea, dreptul concurenților electorali de a răspunde în cazul în care consideră că drepturile lor au fost încălcate, oferind totodată posibilitatea de a apela la sistemul judiciar în cazurile privind reflectarea campaniei electorale [1].

Credibilitatea percepută a informațiilor online crește în Moldova, comparativ cu multe țări din UE. Conform Barometrului Opiniei Publice din ianuarie 2019, internetul s-a clasat ca a doua cea mai de încredere sursă de informații, cu un nivel de încredere de 19,5%. Aceasta urmează televiziunea (37,6 la sută) [2].

În Moldova, există un acces public larg la internet. Deși nivelul de încredere al publicului în internet a scăzut în ultimii ani, acesta a rămas a doua sursă ca nivel de încredere. Aceasta în comparație cu țările UE, unde ziarele online și revistele de știri se bucură de 5% din încrederea totală, în timp ce media socială online și aplicațiile de mesagerie au parte de încrederea a 2% din cetățeni [9;7].

Grafic Utilizatori individuali de internet

Internetul a fost de multă vreme o sursă de nenumărate oportunități de împlinire personală, dezvoltare profesională și creare de valoare. Odată cu pandemia de COVID-19, a devenit o necesitate vitală pentru a lucra, a învăța, a accesa serviciile de bază și a păstra legătura. Cele mai recente date ITU arată că utilizarea internetului s-a accelerat în timpul pandemiei. În 2019, 4,1 miliarde de oameni (sau 54% din populația lumii) foloseau internetul. De atunci, numărul utilizatorilor a crescut cu 800 de milioane, ajungând la 4,9 miliarde de oameni în 2021, sau 63% din populație. Cu toate acestea, aceasta înseamnă că aproximativ 2,9 miliarde de oameni rămân offline, dintre care 96% trăiesc în țări în curs de dezvoltare. Cei care rămân neconectați se confruntă cu mai multe bariere, inclusiv cu lipsa accesului: aproximativ 390 de milioane de oameni nici măcar nu sunt acoperiți de un semnal de bandă largă mobilă (a se vedea mai jos). În 2020, primul an al pandemiei, numărul utilizatorilor de internet a crescut cu 10,2%, cea mai mare creștere dintr-un deceniu, determinată de țările în curs de dezvoltare, unde utilizarea internetului a crescut cu 13,3%. În 2021, creșterea a revenit la un nivel mai modest de 5,8%, în conformitate cu ratele de dinainte de criză [8].

Potrivit studiului Gramatic Media Report 71% din populația Republicii Moldova este conectată la Internet, fiecare al doilea cetățean folosește Internetul zilnic. Facebook este cea mai populară rețea de socializare din Moldova cu cca 910.000 de utilizatori. Pe locul doi se află Odnoklassniki (885.860 useri), urmat de Instagram (470.000 useri) [7].

Concluzii. Când vorbim despre războiul informațional, nu mai există nicio linie de demarcație între starea de pace și starea de război, acesta fiind folosit de către actorii statali și nestatali, având în vedere eficiența sa și dificultatea de a fi detectat și respins. În plus, se știe faptul că Federația Rusă a folosit activitățile informaționale împotriva țărilor din Europa de Vest și de Est și, pentru a vedea specificitatea operațiunilor lor informaționale, trebuie să definim conceptele și componentele care stau la baza războiului informațional și ce perspectivă au gânditorii militari ruși despre activitățile informaționale. Deși literatura de specialitate vorbește încă din anii 90, de rolul tot mai semnificativ pe care informația îl va avea pentru cetățeni și decidenți, în prezent, încă mai sunt perspective care clasifică războiul informațional și operațiunile informaționale ca desfășurându-se doar în cadrul universului militar și al serviciilor de intelligence. Tot aici, utilizarea superficială a termenilor și tehnicilor distorsiunii informaționale determină necesitatea recurgerii la noi concepte și redimensionarea felului în care percepem activitățile informaționale, mai ales în contextul în care abordări, concepte și tehnici ce aparțineau cândva domeniului militar și al serviciilor de intelligence au început să se extindă și spre mediul civil.

Practica manipulării opiniei publice și a comportamentului are o istorie lungă, iar falsurile ca mijloc de desfășurare a războaielor informaționale (propaganda și contra-propaganda) au fost mult timp utilizate pe scară largă în

practica politică. Atât corporațiile, cât și micile afaceri nu disprețuiesc mesajele false atunci când desfășoară campanii de marketing, în proces de competiție economică. Pe internet apar ocazional mesaje pseudo-științifice despre „descoperiri”, ipoteze dovedite, rezultate pseudo-cercetări etc., care induc în eroare comunitatea științifică și publicul larg. Armata unor țări folosește știrile false despre puterea complexului lor militar-industrial pentru a demoraliza sau a discredită un potențial inamic etc.

BIBLIOGRAFIE

1. “Regulament privind reflectarea campaniei electorale la alegerile locale generale din 20 octombrie 2019 în mijloacele de informare în masă din Republica Moldova” (Chișinău, 2019), <https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/Regulament%20reflectarea.pdf>.
2. Barometrul Opiniei Publice, ianuarie 2019, <https://ipp.md/2019-02/barometrul-opinii-publice-ianuarie-februarie-2019/>
3. Chifu Iulian; Nantoi, Oazu (2016), Război informațional. Tipizarea modelului agresiunii, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale Ion I.C. Brătianu al Academiei Române, București. <http://nato.md/wp-content/uploads/2016/08/Razboi-Informational.pdf> (accessed on September 17, 2019)
4. CID NATO. Securitatea națională a Moldovei într-o perioadă de nesiguranță generală. 4 ddecembrie 2022, <https://infocenter.md/securitatea-nationala-a-moldovei-intr-o-perioada-de-nesiguranta-general/> (accesat 21.05.2022)
5. Codul serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova nr. 174 din 08.11.2018 Monitorul Oficial nr.462-466/766 din 12.12.2018
6. EEAS Special Report: Disinformation on the coronavirus – short assessment of the information environment, <https://euvsdisinfo.eu/eeas-special-reportdisinformation-on-the-coronavirus-short-assessment-of-the-informationenvironment/>
7. Câți utilizatori are Facebook în Moldova și care sunt cele mai populare pagini create de moldoveni. <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/cati-utilizatori-are-facebook-in-moldova-si-care-sunt-cele-mai-populare-pagini-create-de-moldoveni/>
8. Fake News and Disinformation,” TNS Political & Social, the European Commission, aprilie 2018, <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/flash/surveyky/2183>;
9. Measuring digital development. Facts and figures 2021, <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/facts/default.aspx>

10. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova privind aprobarea Strategiei securității informaționale a Republicii Moldova pentru anii 2019–2024 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia
11. Lege nr. 299 din 21-12-2017 privind aprobarea Concepției securității informaționale a Republicii Moldova. Publicat : 16-02-2018 în Monitorul Oficial Nr. 48-57 art. 122
12. Mariana Iațco, Natalia Putină. An analysis of the Impact Generated by Russian Factor in the Informational Space of the Republic of Moldova. In: Analele Universității din Oradea: Relații internaționale și Studii Europene. Tom IX, 2017 p.85-99, p87
13. Measuring digital development. Facts and figures 2021, <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/facts/default.aspx>
14. Putină Natalia. Dezinformarea și miturile COVID-19. Cum le recunoaștem și le abordăm. În: Combaterea știrilor false în condițiile provocărilor de securitate – COVID 19. Materialele Mesei Rotunde, Chișinău, 2020, p. 36-47
15. Roșca Victoria. Libertatea de Exprimare și Impasul Geopolitic: Apărarea Spațiilor Digitale ale Republicii Moldova. Raport Freedom House, ianuarie 2020, p. 3, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/1-Freedom_of_Expression_Geopolitical_Stalemate_FINAL_ROMANIAN.pdf (accesat 20.05.2022)
16. Sterpu Vladimir. Polica națională de securitate a Republicii Moldova în contextul amenințărilor și războaielor hibride Studiu de politică publică. Fundația Soros Moldova. Chișinău. 2021, p.29.
17. The ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, [Online], official site, available at: http://archive.mid.ru//brp_4.nsf/0/76389FEC168189ED44257B2E0039B16D (accessed on September 19, 2017)